

ЖИВОТНИ ПРИОРИТЕТИ НЕУСПЕШНИХ УЧЕНИКА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ¹

Николета Гутвајн*

Институт за педагошка истраживања, Београд

Анстракт. У литератури и школској пракси преовладава уверење да је високо школско постигнуће значајан предуслов за оптималан професионални развој и успех у животу, као и да школски неуспех представља проблем на коме треба радити превентивно. Циљ овог рада је да проблем школског неуспеха осветли из перспективе ученика који су у образовном дискурсу позиционирани као неуспешни. Од посебног значаја су питања: да ли неуспешни ученици препознају значај високог школског постигнућа за успех у животу, као и који су конструкти сржни, а који периферни у њиховом систему конструката. У истраживању је учествовало 60 ученика трећег разреда средње школе који су у току школске године или на крају квалификационих периода имали негативне оцене из три и више предмета. У истраживању су примењени интервју и Мрежа импликација. Резултати показују да су најзначајнији животни приоритети ученика: прихваћеност од стране другова, завршетак школе, школски успех, љубав и срећа. Утврђено је да конструкт *прихваћеност од стране другова* на супрот *одбаченост од стране другова* представља сржни конструкт за успех у животу у систему конструката неуспешних ученика. У раду се указује на значај уважавања личних значења школског постигнућа и покретања дијалога између наставника и ученика у превенцији и превазилажењу школског неуспеха.

Кључне речи: конструктивистички приступ, школски неуспех, животни приоритети, Мрежа импликација.

Проучавањем школског неуспеха баве се аутори различитих теоријских оријентација, па у литератури постоји мноштво различитих одређења овог појма. Најчешће, „неуспех” се одређује као: (а) несклад између постигнућа и интелектуалних способности ученика; (б) доња трећина у погледу постигнућа процењеног на основу школских оцена у групи деце истих способности; (в) резултат садејства различитих неинтелектуалних фактора, као што су: незаинтересованост за наставни предмет, одсуство концентрације и воље; (г) етикета коју „значајни други” приписују ученицима на основу властитих критеријума успешности; (д)

¹ *Напомена.* Чланак представља резултат рада на пројекту „Образовање за дрштво знања”, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

* E-mail: ngutvajn@rcub.bg.ac.rs

пропуштање шансе да се користе и развијају сопствени ресурси (Ziv, Rimon & Doni, 1977; Dowdall & Colangelo, 1982; Šaranović-Božanović, 1984; Delisle & Berger, 1990; Ford, 1993; Schultz, 2002). Иако не постоји једно општеприхваћено одређење појма „неуспех”, већина аутора је сагласна да „бити неуспешан ђак” значи припадати друштвено непожељној категорији за коју је карактеристично неиспуњавање постављених васпитно-образовних циљева, негативна образовна очекивања, често изостајање са часова, одсуство радних навика, недисциплина, супротстављање школским ауторитетима и правилима школског живота и рада (Vollmer, 1986; Wentzel & Asher, 1995). Школски неуспех се, дакле, посматра као проблем који треба решавати, као незадовољавајуће стање које треба променити. С обзиром на то аутори у области образовања осмислили су низ поступака усмерених на сузбијање непожељних облика понашања и превазилажење школског неуспеха (Bethany *et al.*, 1995; Thrumann & Wolfe, 1999).

Чињеница да у нашим средњим школама постоји значајан број неуспешних ученика поставља питање узрока тој појави. Школски неуспех је симптом који може имати различите узроке, а сваки од њих захтева ангажовање школе и наставника. Пре свега, од наставника се очекује да уложи озбиљан напор да добро упозна ученика, помогне ученику да препозна и ангажује личне ресурсе који су важни за превазилажење лошег школског постигнућа и постизање успеха након завршетка средње школе (Black, 2006). То подразумева спремност наставника да разуме свет личних значења ученика, да сагледа његово понашање из угла унутрашње логике његовог система конструката. Упознавање са *значењима* које ученик приписује школском постигнућу и понашању других особа у свом окружењу, представља један од важних аспеката у решавању проблема школског неуспеха. У том смислу, може се поставити питање да ли и у којој мери неуспешан ученик препознаје школу као контекст улагања личних ресурса и самоостваривања. Шта за неуспешног ученика значи „бити успешан у школи”? Како неуспешан ученик доживљава себе? С друге стране, значења која наставник приписује образовању и начин на који доживљава неуспешног ученика усмеравају понашање наставника у одређеном правцу. На пример, уколико наставник доживљава неуспешног ученика као лењог, незаинтересованог за наставни предмет и недисциплинованог, мало је вероватно да ће створити услове у којима се пружа шанса неуспешном ученику да постане оно што није – успешан.

Школски неуспех се може потпуније објаснити и превазићи уколико се посматра са становишта особе и њених активних напора да ствара

значања, осмишљава и предвиђа догађаје. Сваки ученик има „теорије” о сопственом школском постигнућу које проверава и преиспитује, које могу, али и не морају да буду у складу са опште декларисаним вредностима заједнице или теоријама које о његовом школском постигнућу имају „значајни други” (Gutvajn, 2009). Уколико се ученик опире преовлађујућим нормама понашања и „ређа” јединице упркос својим способностима, он при томе врши активан избор који би требало разумети са његове тачке гледишта. Наше интересовање усмерено је на проучавање животних приоритета које неуспешни ученици опажају као значајне за успех у животу. Наиме, уколико ученик има минимум интелигенције потребне за неометано школовање, проблем лошег школског постигнућа није проблем из сфере способности, већ из сфере личних преференција и вредности ученика. С обзиром на то кључно питање је да ли неуспешни ученици, уопште, сматрају да је образовање важно за успех у животу. У наставку текста приказаћемо налазе нашег истраживања у коме ученици, који су у образовном дискурсу позиционирани као неуспешни, извештавају о својим животним приоритетима и важности коју ти приоритети имају за успех у животу.

Неуспешан ученик као извор информација о себи

У научној литератури и школској пракси преовладава уверење да је високо школско постигнуће значајан предуслов за оптималан професионални развој и успех у животу, као и да школски неуспех негативно утиче на целокупан развој личности. Наше истраживање о животним приоритетима неуспешних ученика инспирисано је дилемом да ли и у којој мери неуспешан ученик препознаје школу као контекст улагања личних ресурса и самоостваривања. Конкретније, шта за неуспешног ученика значи високо школско постигнуће, односно како он дефинише важност образовања у свом животу? Да ли је за неуспешне ученике високо школско постигнуће сржни или периферни конструкт за успех у животу? Који су конструкти сржни, а који периферни у њиховом систему конструката?

У настојању да проблем школског неуспеха осветлимо из перспективе самих ученика урађено је истраживање са ученицима трећег разреда средње школе који су у образовном дискурсу позиционирани као неуспешни, односно ученицима који су у току школске године или на крају квалификационих периода имали негативне оцене из три и више предмета. Критеријум неуспешности одређен је у складу са Законом о средњој школи (*Zakon o srednjoj školi*, 1992). Испитивање је обављено

током првог и другог полугодишта школске 2005/2006. године у две београдске средње школе које образују ученике за различите струке током четворогодишњег школовања. У истраживању је учествовало укупно 60 ученика, од којих 38 (63.3%) женског и 22 (36.7%) мушког пола. Просечна старост учесника истраживања износила је 18 година и 8 месеци ($AS=18.8$; $SD=0.79$). Овако висока просечна старост учесника истраживања произлази из чињенице да су узорком истраживања обухваћени и ученици који су понављали разред. Другим речима, узорком је обухваћено 60 ученика, међу којима је 11 (18.4%) ученика који су два пута понављали разред, 39 (65%) ученика који су једном понављали разред и 10 (16.6%) ученика који су полагали поправни испит на крају школске године из једног или два предмета.

У истраживању су примењени интервју и Мрежа импликација. Истраживање је спроведено у два наврата. У првом делу истраживања, које је спроведено током првог полугодишта школске 2005/2006. године, испитивач је водио интервју са сваким учеником појединачно. Интервју се односио на животне приоритете ученика. Конкретније, од учесника истраживања тражено је да наведу шта је за њих најважније у животу и да за сваки од наведених животних приоритета наведу супротни пол. Будући да сваки конструкт има два пола, која су одређена по супротности у значењима, од ученика се тражило да наведу шта је за њих сушта супротност животним вредностима и циљевима које сматрају најважнијим. На овај начин су добијени двополни конструкти који се односе на оне аспекте у животу ученика који су за њих најважнији. Потом је од учесника истраживања тражено да на скали од 1 до 10 рангирају наведене животне приоритете. Када је испитивач завршио процедуру долажења до личних конструката, уследио је следећи задатак који се односио на утврђивање учесталости јављања сваког појединачног конструкта у узорку. На овај начин испитивач је добио девет конструката животних приоритета учесника истраживања који су имали највећу учесталост у узорку. Разговор са ученицима трајао је деведесет минута за сваког учесника истраживања.

У другом делу истраживања, које је обављено током другог полугодишта школске 2005/2006. године, ученицима који су учествовали у првом делу испитивања задата је Мрежа импликација. Мрежа импликација је метод који је Хинкл (Hinkle, 1965) осмислио полазећи од претпоставке о хијерархијској структури конструката и њиховом међусобном односу подређености и надређености. У Мрежи импликација нема елемената, већ се конструкти пореде међу собом. Овом техником је могуће проверити значење које сваки конструкт има у односу на све оста-

ле конструкте, преко броја и врсте импликација које његова промена има у односу на остатак система. Конструкти који су коришћени у Мрежи импликација елицирани су од самих учесника истраживања на основу претходног интервјуа. Задатак учесника истраживања био је да, најпре, на сваком од понуђених конструката означе жељени пол. Потом је од учесника истраживања тражено да полазећи од првог конструкта и претпоставивши нужну промену на том конструкту, процене који би се од преосталих конструката променили под утицајем ове промене. На пример, уколико је ученик као жељени пол означио неуспех у школи, испитивач би поставио следећа питања – „Шта би било кад би био успешан у школи, шта би се променило?” или „Да ли ће ова промена довести до промене у твом односу са друговима из разреда?” Ученик је обележавао само оне конструкте који би се под утицајем тих промена изменили. Збрајањем броја означених конструката по редовима и колонама можемо сазнати колико сваки конструкт импликује друге промене у систему и колико је он сам подложен променама услед промене других конструката у систему.

Резултати добијени применом Мреже импликација показују: (а) колико импликација има сваки појединачни конструкт, односно колико је он у стању да мења друге конструкте и (б) колико је сваки од конструката импликован, односно колико се мења са променом на другим конструктима. Дакле, сваки конструкт има два скорa: *скор импликације* и *скор импликованости*. Висок скор импликације значи да промена тог конструкта повлачи за собом и промене на великом броју осталих конструката. Висок скор импликованости значи да је тај конструкт импликован великим бројем других конструката, односно да га промена на другим конструктима може променити.

Најзначајнији аспекти у животу неуспешних ученика

Први задатак истраживања односио се на утврђивање најзначајнијих животних приоритета неуспешних ученика, односно оних аспеката у животу ученика који су за њих најважнији. У Табели 1 приказана је листа животних приоритета учесника истраживања које су у интервјуу означили као најзначајније и њихова учесталост у целом узорку, и у женском и у мушком подузорку.

Подаци из Табеле 1 показују да су најзначајнији животни приоритети учесника нашег истраживања: *прихваћеност од стране другова*, *завршетак школе*, *успех у школи*, *бити вољен* и *бити срећан*. Поред тога, ученицима је значајно да имају пуно слободног времена и успеха у

љубави. Најмање важно у животу ученика је да имају доста новца и да буду у тренду.

Табела 1: Листа животних приоритета неуспешних ученика (%)

	Животни приоритети	Девојке	Младићи	Сви
1.	Бити прихваћен од стране другова	78.9%	81.8%	80.0%
2.	Завршити школу	73.7%	68.2%	71.7%
3.	Бити успешан у школи	73.7%	68.2%	71.7%
4.	Бити вољен	63.2%	81.8%	70.0%
5.	Бити срећан	68.4%	72.7%	70.0%
6.	Имати пуно слободног времена	71.1%	63.6%	68.3%
7.	Имати успеха у љубави	39.5%	45.5%	41.7%
8.	Бити у тренду	34.2%	40.9%	36.7%
9.	Имати доста новца	13.2%	31.8%	20.0%
		N=38	N=22	N=60

Податак да *прихваћеност од стране другова* представља један од најважнијих аспеката у животу неуспешних ученика је, донекле, очекиван с обзиром на то да вршњачка група има веома важну улогу у животу ученика који се налазе у периоду адолесценције. За разлику од односа са родитељима и наставницима које карактерише асиметрични однос, овај развојни период одликује симетричношћу, равноправност и изразитија потреба за блискошћу са вршњацима истог пола (Steinberg & Silverberg, 1986). Изложени налаз о великом значају вршњачке прихваћености у животу неуспешних ученика средње школе сагласан је са налазима неких сродних истраживања. На пример, у досадашњим истраживањима о вредносним оријентацијама младих утврђено је да се животни циљ – *имати добре пријатеље* – увек налазио на првом или другом месту по важности код београдских средњошколаца (Janjetović, 2002). Резултати истраживања о промени слике о себи у периоду адолесценције показују да су – *потреба за остваривањем аутономије у односу на родитеље* и *бољи квалитет пријатељства* – две најзначајније промене у начину на који адолесценти опажају себе (Vranješević, 2001).

Следећи високо постављени животни приоритет неуспешних ученика је да *заврше школу* и да *буду успешни у школи*. Овај налаз указује на несклад између оног што ученици теже да остваре („ја идеално: успешан ђак”) и оствареног („ја сада: неуспешан ђак”). То може да значи више ствари. Претпостављамо да ученици теже циљевима које њихови

родитељи сматрају друштвено пожељним, али да су недовољно заинтересовани за учење и испуњавање школских обавеза. С друге стране, могуће је да су ученици свесни важности образовања за успех у животу и да им је због тога изузетно важно да *заврше школу* и да *буду успешни у школи*. За даља истраживања било би занимљиво да се проучи зашто су ученици неуспешни у школи ако сматрају да је важно да буду успешни у школи. У контексту наведених налаза важно је поменути да су – *стицање знања, образовање и стручност* – циљеви који су константно веома високо котирали у различитим генерацијама београдских средњошколаца (Јањетовић, 2002).

Налази нашег истраживања показују да су – *бити вољен, бити срећан* и *имати успеха у љубави* – животни приоритети које неуспешни ученици високо вреднују. Овај налаз, заправо, указује на то да је неуспешним ученицима важније да буду остварени у домену приватности него у домену школског учења. Чини се да неуспешни ученици преферирају лично задовољство и приватност у односу на стицање академских знања и вештина што је, донекле, очекивано уколико узмемо у обзир њихов узраст и позицију коју заузимају у образовном дискурсу. Ипак, не треба заборавити да су – *бити вољен, бити срећан* и *имати успеха у љубави* – опште људске потребе, а не искључиво карактеристика неуспешног ученика или адолесцентног периода.

Надаље, налази истраживања показују да *слободно време* представља један од битних аспеката у животу неуспешних ученика. Овај податак није изненађујући с обзиром на то да су узорак нашег истраживања чинили неуспешни ученици који под термином „слободно време” подразумевају све активности изван учења. Опште је познато да ученици проводе слободно време у складу са својим жељама и интересовањима, као и да се од породице и школе очекује да код ученика афирмишу друштвено пожељне вредности. Изложени налаз о великом значају слободног времена у животу неуспешних ученика требало би узети у обзир приликом креирања програма за превенцију школског неуспеха, јер садржај активности ученика у оквиру слободног времена може значајно да утиче на ефекте школовања. Слободно време је саставни део процеса образовања, а не његов остатак, како се најчешће погрешно одређује (Каџавенда-Радић, 1989; Ненадић, 1997).

Бити у тренду и *имати доста новца* су животни приоритети које учесници нашег истраживања најмање вреднују што је у складу са налазима неких сродних истраживања. Налази истраживања о важности животних циљева београдских средњошколаца показују да се материјална вредносна оријентација, тј. тежња да се буде богат, не налази

међу најпожељнијима (Janjetović, 2002). Конкретније, материјална вредноса оријетација налази се на четвртом месту у хијерархији важности циљева, односно није међу најважнијим животним циљевима ученика средњих школа. Када се ови подаци упореде са претходним подацима добијеним на узорцима средњошколаца из 1994. и 2000. године (Joksimović, 2001), може се закључити да није дошло до значајних промена у хијерархији вредности младих у односу на 2000. као ни на 1994. годину.

Конечно, занимљиво је прокоментарисати извесне разлике у виђењима важности појединих приоритета у животу између девојака и младића. Младићи у већој мери него девојке наводе да је прихваћеност од стране другова њихов најзначајнији животни приоритет. Овај налаз може да значи да младићи, за разлику од девојака, имају већу потребу за идентификацијом са групом вршњака. Девојке у већој мери него младићи наводе да су им завршетак школе и школски успех међу најважнијим животним приоритетима. Ово може да значи више ствари. Прво, могуће је да су девојке, за разлику од младића, спремније да „изађу у сусрет” образовним очекивањима својих родитеља. Потом, можемо претпоставити да девојке у већој мери од младића антиципирају извесне предности реализације друштвено пожељних циљева за каснији успех у животу, те ове циљеве проглашавају за своје иако, можда, тренутно „не раде” на њиховој реализацији. Поред тога, већина истраживача у области образовања указује да је ниво школског постигнућа битнији девојкама него младићима и да су младићи чешће неуспешнији од девојака (Ђорђевић, 1995). Интересантно је да младићи, у већој мери него девојке, наводе да им је у животу битно да буду вољени, срећни, успешни у љубави и у тренду. Девојке чешће него младићи наводе да им је у животу важно да имају пуно слободног времена.

Конструкти животних приоритета неуспешних ученика

Други задатак нашег истраживања био је да се утврди који су конструкти сржни, а који периферни у систему конструката неуспешних ученика. Сржни конструкти су они конструкти који управљају процесима одржања неке особе и омогућавају особи да одржи континуитет и трајност постојања, односно творе њен идентитет (Kelly, 1955). У оном степену у којем су важни догађаји у животу особе конструисани помоћу позитивних полова њене сржне структуре, она ће позитивно вредновати себе. Промена сржних конструката, увек доводи до опсежне промене у читавом систему конструката. Наравно, промена перифер-

них конструката не утиче драстично на промену остатка система конструката неке особе. Сржни конструкти имају велики број импликација (својом променом мењају много других конструката) и у исто време су мало импликовани (промена на другим конструктима не утиче на њихову промену). Периферни конструкти имају мали број импликација и истовремено су много импликовани. Док су сржни конструкти надређени, периферни се налазе на дну хијерархијске лествице, односно представљају подређене конструкте.

Подаци из Табеле 2 показују да постоје значајне разлике у изражености скорова појединих импликација. То значи да неки конструкти својом променом могу да мењају велики број других конструката.

Табела 2: Значајност разлика у скоровима импликација ($N=60$)

Конструкти животних приоритета		М	SD	F	df	p
Пол сличности	Пол разлике					
Успешан у школи	Неуспешан у школи	4.02	1.49	7.80	8.472	0.00
Прихваћен од стране другова	Одбачен од стране другова	4.22	1.93			
Успешан у љубави	Неуспешан у љубави	3.37	1.57			
Има пуно слободног времена	Нема слободног времена	3.40	1.66			
Вољен од стране других	Није вољен	3.93	1.95			
Бити у тренду	Није у тренду	2.95	2.26			
Завршити школу	Није завршио школу	4.13	2.02			
Срећан	Несрећан	3.85	2.01			
Имати доста новца	Имати мало новца	2.58	2.13			

Конструкти чија промена повлачи за собом и промене у великом броју других конструката су: (а) *прихватаћеност од стране другова – одбаченост од стране другова*; (б) *завршити школу – није завршио школу* и (в) *успешан у школи – неуспешан у школи*. Конструкти са умереним бројем импликација су: (а) *вољен од стране других – није вољен од стране других*; (б) *срећан – несрећан*; (в) *имати пуно слободног времена – немати пуно слободног времена*; (г) *имати успеха у љубави – немати успеха у љубави*. С друге стране, конструкти који својом променом могу да мењају мали број других конструката су: (а) *имати доста новца – имати мало новца* и (б) *бити у тренду – бити ван тренда*.

Резултати показују да су конструкти са највећим бројем импликација уједно и конструкти које су учесници истраживања, у интервјуу,

означили као најзначајније. Међутим, да ли су конструкти са највећим бројем импликација уједно и сржни конструкти? Подаци из Табеле 3 показују да постоје значајне разлике у скоровима импликованости. То значи да су неки конструкти подложни променама, односно да се могу променити услед промене на другим конструктима у систему. Конструкти који су подложни промени услед промене на осталим конструктима у систему су: (а) *срећан – несрећан* и (б) *успешан у школи – неуспешан у школи*. Умерено импликовани конструкти су: (а) *завршити школу – није завршио школу*, (б) *имати пуно слободног времена – немати пуно слободног времена* и (в) *имати успеха у љубави – немати успеха у љубави*. Конструкти који нису подложни промени услед промене у осталим конструктима у систему, односно најмање импликовани конструкти су: (а) *имати доста новца – имати мало новца*; (б) *вољен од стране других – није вољен од стране других*; (в) *бити у тренду – бити ван тренда* и (г) *прихваћеност од стране другова – одбаченост од стране другова*.

Табела 3: Значајност разлика у скоровима импликованости ($N=60$)

Конструкти животних приоритета		M	SD	F	df	p
Пол сличности	Пол разлике					
Успешан у школи	Неуспешан у школи	5.08	1.67	44.19	8.472	0.00
Прихваћен од стране другова	Одбачен од стране другова	2.65	1.87			
Успешан у љубави	Неуспешан у љубави	3.92	2.12			
Има пуно слободног времена	Нема слободног времена	3.85	1.69			
Вољен од стране других	Није вољен	2.40	1.95			
Бити у тренду	Није у тренду	2.60	1.99			
Завршити школу	Није завршио школу	3.80	2.15			
Срећан	Несрећан	6.12	1.69			
Имати доста новца	Имати мало новца	2.03	1.97			

Да би утврдили који су конструкти сржни, а који периферни у систему конструката неуспешних ученика неопходно је узети у обзир и скорове импликација и скорове импликованости. У Табели 4 приказани су скорови импликација (редови) и импликованости (колоне) за цело

узорак конструката. Резултати добијени применом Мреже импликација показују да конструкти *срећан – несрећан* и *успешан у школи – неуспешан у школи* имају, у исто време, висок скор импликација и висок скор импликованости. Овај налаз је у супротности са Хинкловом претпоставком да су у једном елаборисаном систему конструката односи подређености и надређености такви да надређени конструкти имају много импликација по остали део структуре, односно да њихова промена утиче на промену великог дела структуре, те да нису много импликовани другим конструктима (Hinkle, 1965). С обзиром на то да је преко 70% ученика навело да су *срећа* и *успех у школи* њихови најзначајнији животни приоритети и да се показало да конструкти *срећан – несрећан* и *успешан у школи – неуспешан у школи* имају велики број импликација, могло се претпоставити да нису подложни променама, односно да нису много импликовани. Ипак, добијени подаци показују супротно.

Конструкт *срећан – несрећан* највише импликује конструкте везане за домен образовања и приватности: *успешан у школи – неуспешан у школи*, *имати успеха у љубави – немати успеха у љубави* и *завршити школу – није завршио школу*. Овај конструкт највише је импликован конструктом *завршити школу – није завршио школу* (Табела 4). Узајамна веза између ових конструката може да се искаже на следећи начин: ако постанем несрећан онда не могу да будем успешан у школи, у љубави и да завршим школу, а ако не завршим школу онда више не могу да будем срећан. Дакле, за учеснике нашег истраживања *бити срећан* значи бити успешан у школи, остварен у љубави и завршити школу.

Конструкт *успешан у школи – неуспешан у школи* највише импликује конструкте завршити школу – није завршио школу, имати пуно слободног времена – немати пуно слободног времена и *срећан – несрећан*. Овај конструкт највише је импликован конструктом *срећан – несрећан*. Узајамна веза између ових конструката може да се искаже на следећи начин: ако постанем неуспешан у школи онда нећу успети да завршим школу, имаћу више слободног времена и бићу несрећан, а ако будем несрећан онда нећу моћи да остварим успех у школи. На основу ових података можемо закључити да за неуспешне ученике бити успешан у школи значи завршити школу, имати мало слободног времена и бити срећан. Уколико имамо у виду податак да учесници нашег истраживања под слободним временом подразумевају све активности изван учења, онда је јасно зашто се успех у школи доводи у везу са недостатком слободног времена. Коначно, уколико је за ученике критеријум успеха у школи завршетак школе, онда то значи да квалитет усвојених знања и вештина није од пресудне важности за успех у животу. Може-

мо претпоставити да неуспешни ученици препознају важност образовања касније у животу и да им је, стога, главни циљ да се на различите начине „провуку” кроз средњу школу како би у животу и будућем раду остварили успех.

Табела 4: Скорови импликација и импликованости за цео узорак (f)

Конструкти	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Збир
1		10	23	50	16	15	51	49	23	237
2	37		33	40	34	25	27	52	5	253
3	48	8		28	9	16	29	52	12	202
4	48	17	30		11	17	34	34	13	204
5	40	35	34	19		21	31	49	7	236
6	22	28	28	15	22		14	32	16	177
7	46	21	25	37	21	17		53	28	248
8	50	23	45	23	21	16	37		17	232
9	16	16	16	21	11	27	10	38		155
Збир	307	158	234	233	145	154	233	359	121	

Конструкт 1: Успешан у школи – неуспешан у школи

Конструкт 2: Прихваћен од стране другова – одбачен од стране другова

Конструкт 3: Успешан у љубави – неуспешан у љубави

Конструкт 4: Има пуно слободног времена – нема пуно слободног времена

Конструкт 5: Вољен од стране других – није вољен од стране других

Конструкт 6: Бити у тренду – није у тренду

Конструкт 7: Завршити школу – није завршио школу

Конструкт 8: Срећан – несрећан

Конструкт 9: Имати доста новца – имати мало новца

Изненађује податак да су конструкти *имати доста новца – имати мало новца* и *бити у тренду – бити ван тренда* у исто време конструкти са најмањим бројем импликација, али и најмање импликовани конструкти. Другачије речено, њихова промена не мења много других конструката, али и промена на другим конструктима не утиче на њихову промену. Конструкте *имати доста новца – имати мало новца* и *бити у тренду – бити ван тренда* највише импликује конструкт *срећан – несрећан*. Узајамна веза између ових конструката може да се искаже на следећи начин: ако имам мало новца и ако нисам у тренду, не могу да будем срећан.

Конструкт *завршити школу – није завршио школу* је конструкт који има велики број импликација и који је умерено импликован, те се за

овај конструкт може рећи да је у извесном смислу важнији од осталих конструката у систему, али не и да је сржан. Овај конструкт највише импликује *успех у школи* и *срећу*, а њега импликује само конструкт *успешан у школи – неуспешан у школи*. Узајамна веза између ових конструката може се исказати на следећи начин: ако не завршим школу онда ћу бити неуспешан и нећу бити срећан, а ако будем неуспешан у школи онда нећу завршити школу.

Конструкт *прихватаћеност од стране другова – одбаченост од стране другова* је једини конструкт који има велики број импликација и који је мало импликован, односно представља једини конструкт који се уклапа у Хинклову претпоставку о сржности. С обзиром на то можемо закључити да конструкт *прихваћеност од стране другова – одбаченост од стране другова* представља сржни конструкт за успех у животу у систему конструката неуспешних ученика. Изгледа да је прихваћеност од стране другова изузетно важна за све ученике, без обзира на ниво школског постигнућа с обзиром на вредности које су актуелне на њиховом узрасту (Spasenović, 2003). Конструкт *прихваћеност од стране другова – одбаченост од стране другова* има пуно импликација за остале, такође, важне конструкте (срећа, слободно време и школски успех), док њега импликује само конструкт *вољен од стране других – није вољен од стране других* (Табела 4). Узајамна веза између ових конструката може се исказати на следећи начин: ако постанем *одбачен од стране другова* онда не могу да будем срећан, имаћу превише слободног времена и попустићу у школи, неће ме волети, а ако *други престану да ме воле* онда више не могу да будем прихваћен од стране другова. С обзиром на то да *прихваћеност од стране другова* представља сржни конструкт за успех у животу неуспешних ученика, можемо закључити да би промена на овом конструкту довела до осећања анксиозности, претње и кривице, односно свести да одступају од своје сржне улоге (Kelly, 1955).

Анализа података приказаних у Табели 4 указује да није добијен ниједан конструкт који би био периферан у смислу да мало импликује, односно да мења друге конструкте, а да је у исто време много импликован, односно подложен променама. Једно од могућих објашњења иде у прилог валидности спроведеног истраживања у смислу да су истраживањем, заиста, обухваћени они конструкти који су ученицима најзначајнији.

Добијени подаци указују да конструкт *завршити школу – није завршио школу* има велики број импликација и да је умерено импликован што у извесном смислу иде у прилог његовој важности за успех у живо-

ту ученика. Конструкт *срећан – несрећан* има велики број импликација, али је и импликован великим бројем других конструката, односно мења се под утицајем промена на другим конструктима у систему. Сличну ситуацију уочавамо код конструкта *успешан у школи – неуспешан у школи*. Овај конструкт има много импликација и много је импликован. Уколико се погледају начини на који су ти конструкти повезани, могу се уочити такозване узајамне везе, односно један конструкт импликује други, а у исто време је и импликован од стране тог другог конструкта. Због тога се и дешава да један исти конструкт има много импликација и да је много импликован. Оваквих узајамних веза у оквиру испитиваних конструката животних приоритета има много, што може да указује на извесну нестабилност и недовољну елаборисаност система конструката неуспешних ученика. Дакле, када је систем конструката елаборисан, у њему постоје јасно одређени односи подређености и надређености, односно јасна хијерархијска структура конструката.

Ка разумевању школског неуспеха ученика

Школски неуспех је, у овом раду, посматран као сврсисходно понашање ученика у чијој основи леже личне димензије значења, односно конструкти. Намера нам је била да разумемо угао посматрања неуспешних ученика, како бисмо разумели њихово понашање и осмислили могуће правце трансформације актуелне образовне праксе који би довели до промене позиције коју неуспешни ученици заузимају у образовном дискурсу. Упознавање са животним циљевима неуспешних ученика и значењима која приписују школском постигнућу у контексту актуелних животних приоритета може бити од вишеструке користи у креирању програма за превазилажење школског неуспеха.

Резултати спроведеног истраживања показују да код учесника нашег истраживања још увек није успостављен хијерархијски однос животних приоритета што је, донекле, очекивано с обзиром на развојне промене које су карактеристичне за њихов узраст. Показало се да конструкт *прихватаћеност од стране другова* насупротив *одбаченост од стране другова* представља *сржни* конструкт за успех у животу у систему конструката неуспешних ученика, као и да није добијен ниједан конструкт који би се могао означити као *периферан* у смислу да има мали број импликација и да је истовремено много импликован.

Податак да конструкт *прихваћеност од стране другова* насупротив *одбаченост од стране другова* представља *сржни* конструкт за успех у животу у систему конструката неуспешних ученика може се схватити

као својеврстан позив наставницима да у будућем раду, са овом групом ученика, примењују стратегије кооперативног учења које могу допринети побољшању њиховог школског постигнућа. Вршњачке радне групе, односно ученици који заједно уче у малим групама представљају један од општеприхваћених начина усвајања знања у образовним системима многих земаља. Резултати бројних истраживања указују да се ученици осећају прихваћенијим од стране вршњака уколико су кооперативно радили на решавању школских задатака (Кrnјajić, 2002). Поред тога, утврђено је да искуство стечено у кооперативним активностима смањује страх од школског неуспеха, повећава самопоуздање и доводи појединца до уверења да је прихваћен од својих разредних другова, да се други ученици интересују и брину о томе како и колико он учи и да ли могу да му помогну у савладавању наставног градива. Добри односи са вршњацима који су успешни у школи могу утицати на то да неуспешан ученик прихвати циљеве и норме групе успешних ученика које су, углавном, и друштвено пожељне. Налази сродних истраживања сугеришу да школско постигнуће ученика тежи да се приближи постигнућу њихових најбољих пријатеља (Berndt, 1999). Конкретније, уочено је да школско постигнуће ученика опада током школске године уколико су њихови најбољи пријатељи имали ниже постигнуће у првом полугодишту. Исто тако, утврђено је да ученици чији су пријатељи посвећени школском учењу постижу боље школско постигнуће од оних чији пријатељи нису заинтересовани за школско учење (Chen, 1997). Иако ови налази не имплицирају каузалност, будући да ученици често бирају за пријатеље особе које су им сличне, они подржавају тезу да постоји значајна повезаност између школског постигнућа ученика и њихове најближе вршњачке групе (Berndt, 1999). Налази неких сродних истраживања показују да више од половине неуспешних ученика сматра да су негативни ставови вршњака према образовању највећа сметња за постизање високих школских резултата (Clasen & Clasen, 1995). Значајан утицај вршњачких група на школско постигнуће је, свакако, чињеница о којој наставници треба да воде рачуна приликом доношења одлука о примени различитих организационих стратегија у циљу побољшања школског постигнућа ученика.

Надаље, резултати нашег истраживања показали су да конструкт *завршити школу* насупрот *није завршио школу* има велики број импликација и да је умерено импликован што у извесном смислу иде у прилог његовој важности за успех у животу неуспешних ученика. На то указује и податак да је *завршетак школе* на другом месту по важности на листи животних приоритета учесника нашег истраживања. Поред тога,

налази нашег истраживања показују да је преко 70% неуспешних ученика навело да *успех у школи* представља њихов најзначајнији животни приоритет, као и да конструкт *успешан у школи* насупрот *неуспешан у школи* има велики број импликација, односно да промена тог конструкта повлачи за собом и промене у великом броју осталих конструката. На основу наведених налаза можемо закључити да неуспешни ученици препознају важност образовања за успех у животу, али да „тренутно” нису мотивисани да ангажују расположиве ресурсе и превазиђу несклад између актуелне позиције („ја сада: неуспешан ђак”) и жељене позиције („ја идеално: успешан ђак”). С друге стране, могуће је да су неуспешни ученици свесни важности коју „значајни други” приписују образовању за каснији успех у животу и да желе да испуне њихова образовна очекивања. Претпостављамо да су конструкти који се односе на домен образовања код неуспешних ученика недовољно садржински елаборисани, односно да нису испуњени конкретним садржајима који произлазе из искуства и валидације тог искуства у школском контексту. Ученици нису увек у стању да схвате важност образовних циљева за успех у животу и прихватају их из других разлога, а не зато што добро разумеју њихову важност. У сваком случају, сматрамо да је неопходан систематски рад наставника на освешћивању ученичке мотивације за школско учење и наставак школовања, уз очување идеје о важности самоостварења кроз избор професије. То се може постићи указивањем на: (а) могућност употребе стечених знања у различитим контекстима; (б) значај стечених знања у остваривању циљева које ученици опажају као привлачне, или их од раније уважавају.

Резултати нашег истраживања отварају низ питања и проблема који тек треба да буду истражени у циљу потпунијег разумевања понашања неуспешног ученика. Проучавање разлога због којих неуспешни ученици не успевају да буду успешни у школи може да буде занимљива тема за неко наредно истраживање.

Коришћена литература

- Berndt, T.J. (1999): Friends' influence on students' adjustment to school, *Educational Psychologist*, Vol. 34, No. 1, 15-28.
- Bethany, P., K. Lomax, G. Bethune, N. Baenen, M. Willoughby, A. Bernholc, H. Feifs & A. Reese (1995): *What works with low achievers? A resource guide*. Retrieved March 16, 2007 from the World Web Wide http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/13/f8/76.pdf
- Black, S. (2006): *The power of caring*. Retrieved Decembar 22, 2006 from the World Web Wide <http://www.alaskaice.org/pdfmaterial.php?matID=530>
- Chen, X. (1997): *Students' peer groups in high school: the pattern and relationship to educational outcomes*. Washington: U.S. Department of Education.

- Clasen, D.R. & R.E. Clasen (1995): Underachievement of highly able students and the peer society, *Gifted and Talented International*, Vol. 10, No. 2, 67-75.
- Delisle, J. & S.L. Berger (1990): Underachieving gifted students, *Eric-Rieo*. Retrieved March 23, 2007 from the World Web Wide www.maine gateways.org/gt/PDF/underachieving_students.pdf
- Dowdall, C.B. & N. Colangelo (1982): Underachieving gifted students: review and implications, *Gifted Child Quarterly*, Vol. 26, No. 4, 179-184.
- Dordević, B. (1995): *Daroviti učenici i (ne)uspeh*. Beograd: Zajednica učiteljskih fakulteta.
- Ford, D.Y. (1993): An investigation on the paradox of underachievement among gifted black students, *Roepers Review*, Vol. 16, No. 2, 78-84.
- Gutvajin, N. (2009): *Konstruktivistički pristup obrazovnom postignuću učenika* (doktorska disertacija). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Hinkle, D.N. (1965): The change of personal constructs from a viewpoint of a theory of implications, *Unpublished Ph.D. thesis*. Ohio: Ohio State University.
- Janjetović, D. (2002): Materijalna vrednosna orijentacija i mladi; u Z. Avramović i S. Maksić (prired.): *Izazovi demokratije i obrazovanje* (114-130). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Joksimović, S. (2001): Struktura i korelati vrednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 33 (201-214). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Kačavenda-Radić, N. (1989): *Slobodno vreme i obrazovanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kelly, G.A. (1955): *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Krnjajić, S. (2002): *Socijalni odnosi i obrazovanje*. Beograd i Vršac: Institut za pedagoška istraživanja i Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Nenadić, M. (1997): *Novi duh obrazovanja*. Beograd: Prosveta.
- Schultz, R.A. (2002): Illuminating realities: a phenomenological view from two underachieving gifted learners, *Roepers Review*, Vol. 24, No. 4, 203-212.
- Spasenović, V. (2003): Vršnjačka prihvaćenost/odbaćenost i školsko postignuće, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 35 (267-288). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Steinberg, L. & S.B. Silverberg (1986): The vicissitudes of autonomy in early adolescence, *Child Development*, Vol. 57, No. 4, 841-851.
- Šaranović-Božanović, N. (1984): *Uzroci i modeli prevencije školskog neuspeha*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja i Prosveta.
- Thurman, R. & K. Wolfe (1999): *Improving academic achievement of underachieving students in heterogeneous classroom*. Retrieved May 16, 2007 http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/17/9d/d6.pdf
- Vollmer, F. (1986): The relationship between expectancy and academic achievement: how can it be explained, *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 56, No. 1, 64-71.
- Vranješević, J. (2001): *Promena slike o sebi: autoportret adolescencije*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Wentzel, K.R. & S.R. Asher (1995): The academic lives of neglected, rejected, popular, and controversial children, *Child Development*, Vol. 66, No. 3, 754-763.
- Zakon o srednjoj školi* (1992). Službeni glasnik RS 2002, Br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002. Retrieved December 16, 2004 from the World Web Wide http://www.mtaki.hu/docs/cd2/Szrbia/Zakon_o_srednjoj_skoli_2002.htm
- Ziv, A., J. Rimon & M. Doni (1977): Parental perception and self-concept of gifted and average underachievers, *Perceptual and Motor Skills*, Vol. 44, No. 2, 563-568.

Примљено 16.01.2010; прихваћено за штампу 26.04.2010.

Nikoleta Gutvajn
LIFE PRIORITIES OF UNDERACHIEVERS
IN SECONDARY SCHOOL

Abstract

There is a predominant belief in literature and school practice that high school achievement is an important precondition for optimal professional development and success in life, as well as that school failure is a problem that should be dealt with preventively. The goal of this paper is to shed light on the problem of school underachievement from the perspective of students who are positioned as underachievers in educational discourse. The following questions are especially important: whether underachievers recognise the importance of high school achievement for success in life, as well as which constructs are the core and which the peripheral ones in their construct system. Research participants were 60 students from the third grade of secondary school who failed three or more subjects during the school year or at the end of classification periods. Interview and Implications Grid were applied in the research. The results indicate that the most important life priorities of students are the following: acceptance by friends, school completion, school success, love and happiness. It was established that the construct *acceptance by friends* as opposed to *rejection by friends* is the core construct for success in life in the construct system of underachievers. The paper points out to the importance of appreciation of personal meanings of school achievement and initiation of dialogue between teachers and students in preventing and overcoming school underachievement.

Key words: constructivist approach, underachievement, life priorities, Implications Grid.

Николета Гутвајн
ЖИЗНЕННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ НЕУСПЕШНЫХ УЧЕНИКОВ
В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Резюме

В литературе и школьной практике преобладает убеждение, что диплом высшего учебного заведения значительное предварительное условие для оптимального профессионального развития и успеха в жизни, а что неуспех в школе является проблемой, поэтому надо предпринимать превентивные меры. Цель этой работы в том, чтобы проблемы неуспеваемости в школе представить с точки зрения учеников, которые в образовательном дискурсе позиционированы как неуспешные. Особое значение имеют следующие вопросы: узнают ли неуспешные ученики значение высоких достижений в учёбе ради достижения успеха в жизни, а также, какие конструкторы являются главными, а какие периферийными в их системе конструкторов. В исследовании участвовало 60 учеников третьего класса средней школы, у которых в течение учебного года или в конце квалификационных периодов были неудовлетворительные оценки по трём или больше предметам. В исследовании применялись интервью и Сеть импликаций. Результаты показывают, что самые значительные жизненные приоритеты учеников: принятие со стороны друзей, окончание школы, успех в учёбе, любовь и счастье. Установлено, что конструктор *принятие*

со стороны друзей напротив *отвергнутость от стороны друзей* представляет главный конструкт для успеха в жизни и в системе конструктов неуспешных учеников. В работе указано на значение уважения личного смысла достижения в школе и на необходимость диалога между учеником и учителем ради профилактики и преодоления неуспеваемости в школе.

Ключевые слова: конструктивистический подход, неуспеваемость в школе, жизненные приоритеты, Сеть импликаций.